

بایدن و چشم‌انداز خاورمیانه

شاهین کریمی

بازگشت به برجام، لغو فرمان اجرایی ۱۳۷۶۹، بازنگری در حمایت از مداخله نظامی عربستان در یمن، کند شدن روند شهرک‌سازی‌های اسرائیل ... - این خلاصه‌ای از وعده‌های جو بایدن رئیس‌جمهوری منتخب ایالات متحده است و البته هیچ رئیس‌جمهوری در تاریخ آمریکا وجود نداشته که وعده‌هایش را در مورد خاورمیانه به تمامی به اجرا درآورده باشد.

جو بایدن در کنار کمالات هریس در حال سخنرانی در ولیمینگتون - ۶ نوامبر ۲۰۲۰ - عکس از خبرگزاری فرانسه

به‌ندرت پیش می‌آید که کارزارهای انتخابات ریاست‌جمهوری در آمریکا بر مسئله سیاست خارجی متمرکز شود، انتخابات ۲۰۲۰ نه فقط از این بابت استثنا نبود، بلکه مسائل و چالش‌های بین‌المللی بیش از همیشه در سایه بحران ناشی از عالم‌گیری کرونا، تبعیض نژادی و اقتصاد داخلی در حاشیه قرار گرفتند.

برخلاف آنچه رهبران برخی کشور از جمله ایران می‌گویند، نتیجه انتخابات و پیروزی جو بایدن چرخشی تعیین‌کننده در سیاست خارجی دولت آمریکا خواهد بود، از جمله نظر به: بازگشت آمریکا به سازمان جهانی بهداشت، توافق اقلیمی پاریس، شورای حقوق بشر سازمان ملل و تجدید پیمان با ناتو، و مداخله و موضع‌گیری این کشور در خصوص مسائل خاورمیانه و شمال آفریقا. و البته شکی نیست از بسیاری جهات پیروزی بایدن به نفع کره زمین و ساکنان آن، خصوصاً مردم خاورمیانه، خواهد بود. چشم‌انداز خاورمیانه در دوران ریاست جمهوری بایدن چه خواهد بود؟

مسئله ایران و فرمان اجرایی ۱۳۷۶۹

سیاست تحریم حداکثری ترامپ علیه ایران، اقتصاد کشور را در آستانه فروپاشی قرار داده و زندگی میلیون‌ها ایرانی را به خطر انداخته است. در حالیکه دولت ترامپ در سال ۲۰۱۸ از «طرح جامع اقدام مشترک» یا برجام خارج شد و آن را برای مهار فعالیت‌های موشکی و هسته‌ای ایران نابسند خواند، بایدن وعده داده است که به توافق هسته‌ای باز خواهد گشت و در ازای بازگشت ایران به تعهداتش و کنترل برنامه هسته‌ای آن نسبت به رفع تحریم‌ها اقدام خواهد کرد. بایدن سیاست تحریم حداکثری را سیاستی شکست‌خورده

خوانده و ادعا کرده که با خروج آمریکا از برجام و توسعه بیشتر برنامه هسته‌ای ایران، حالا این کشور نسبت به زمان روی کار آمدن ترامپ به دستیابی به سلاح اتمی نزدیک‌تر شده است.

از طرف دیگر، ایران در کنار لیبی، سومالی، سوریه و یمن از جمله کشورهای مشمول فرمان اجرایی «ممنوعیت ورود شهروندان هفت کشور مسلمان به خاک آمریکا» است. این فرمان که فقط به‌طور موردی و استثنایی صدور ویزا برای شهروندان این کشورها را ممکن می‌کند، موجب شد که در سال ۲۰۱۹ فقط ۱۶ هزار نفر از ساکنان این کشورها موفق به اخذ ویزای آمریکا شوند، درحالی‌که در سال ۲۰۱۶ این رقم به ۷۲ هزار نفر می‌رسید. بایدن وعده داده است که در اولین روز ریاست‌جمهوری‌اش این قانون را لغو خواهد کرد.

دولت ترامپ به‌طور کلی پذیرش پناهجو در آمریکا را نیز به‌شدت کاهش داد، آن هم در زمانی که جنگ‌های داخلی و منازعات جاری در چندین کشور منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا سیل پناهجویان را روانه کشورهای دیگر کرده بود. درحالی‌که آمریکا در سال ۲۰۱۶ با تقاضای پناهندگی ۱۱۰ هزار پناهجو موافقت کرده بود، سیاست‌های دولت ترامپ باعث شد این تعداد را در سال ۲۰۱۹ به ۱۸ هزار نفر و در سال ۲۰۲۰ به ۱۵ هزار نفر تقلیل یابد. و به همین ترتیب، در حالی‌که مسلمانان سالانه حدود ۴۰ درصد از کل پناهجویان پذیرفته شده در آمریکا را تشکیل می‌دادند، تبعیض دولت ترامپ علیه آنها باعث شد که این رقم به زیر ۲۰ درصد برسد. بایدن وعده داده است که در نخستین سال ریاست‌جمهوری‌اش با درخواست پناهجویی ۱۲۵ هزار پناهجو موافقت کند.

قراردادهای تسلیحاتی و آینده روابط آمریکا با دولت‌های منطقه

گرچه ترامپ تن به هیچ‌گونه مداخله نظامی جدیدی در کشورهای منطقه نداد، اما مصوبات کنگره برای کاهش فروش سلاح به عربستان و حمایت آمریکا از مداخله این کشور در یمن را وتو کرد.

فجایع به‌بارآمده در یمن و نرخ بالای مرگومیر غیرنظامیان در نتیجه جنایت‌های جنگی عربستان در این کشور صدای مخالفان سیاست خارجی آمریکا را در داخل این کشور بلند کرده است و حالا بایدن وعده داده که نه تنها حمایت آمریکا از مداخله نظامی عربستان در یمن را متوقف سازد، بلکه به‌طور کل روابطش با این کشور را نیز مورد بازبینی قرار دهد.

ترامپ مشخصاً با وعده فروش جنگنده‌های هوایی پیشرفته به امارات متحده عربی در ازای عادی‌سازی روابط با اسرائیل به مسابقه تسلیحاتی در منطقه دامن زد. بایدن اما در عین استقبال از عادی‌سازی روابط امارات و اسرائیل، هنوز موضع خود در خصوص فروش سلاح را مشخص نکرده است، گرچه مشاوران او و برخی از دموکرات‌ها نسبت به این مسئله ابراز نگرانی کرده‌اند.

آن دسته از رهبران منطقه که روابط ویژه نزدیکی با ترامپ داشتند — محمد بن سلمان، محمد بن زاید، بنیامین نتانیاهو، رجب طیب اردوغان و عبدالفتاح سیسی — حالا حامی اصلی خود را در کاخ سفید از دست داده‌اند. بایدن قصد ندارد آنها را به دشمن خود تبدیل کند یا آن کشورها را به بی‌ثباتی سوق دهد، اما برخلاف ترامپ طوری رفتار نخواهد کرد که انگار چیزی به آنها بدهکار است و باید لطفی در حقشان بکند. مثلاً، بایدن از اقدامات ترامپ برای دور کردن بن سلمان از پیکان انتقادات جامعه جهانی در مورد فقره قتل جمال خاشقچی انتقاد کرده و به حمایت بی‌دریغ او از «دیکتاتور موردعلاقه‌اش»، عبدالفتاح سیسی، نیز اعتراض کرده است.

منازعه فلسطین و اسرائیل

سیاست‌های دولت ترامپ برای فلسطینی‌ها فاجعه‌بار بود: هموار کردن راه اسرائیل برای الحاق بخش اعظم یا تمام کرانه باختری به خاک خود، کاهش کمک‌ها به پناجویان، قطع ارتباط آمریکا با مقامات فلسطینی، و چشم بستن بر تجاوز بر حقوق فلسطینی‌ها.

در نتیجه حمایت‌های بی‌دریغ ترامپ از اسرائیل روند شهرک‌سازی و تخریب خانه‌های فلسطینی‌ها شتاب بیشتری گرفت. گرچه بایدن خود یکی از حامیان قدیمی و پروبواقرص اسرائیل است و واژه «اشغال» جایی در سیاست خارجی حزب دموکرات نیز ندارد، اما رئیس‌جمهور جدید آمریکا وعده داده که روابط با مقامات فلسطینی و کمک به مردم فلسطین را از سر خواهد گرفت. با آنکه او مطمئناً تمام سیاست‌های ترامپ در این خصوص را ملغاً نخواهد کرد (مثلاً، به رسمیت شمردن بیت‌المقدس به عنوان پایتخت اسرائیل)، اما جلوی شهرک‌سازی خواهد ایستاد.

چالش‌های غیرمنتظره احتمالی

و البته باید اضافه کرد: هیچ رئیس‌جمهوری در تاریخ ایالات متحده آمریکا وجود نداشته که برنامه‌ها و وعده‌هایش را در مورد خاورمیانه به تمامی به اجرا درآورده باشد. خاورمیانه جغرافیای اتفاقات غیرمنتظره است. رئیس‌جمهورهای آمریکا در آغاز روی کار آمدن سیاست‌های خارجی مشخصی را در سر دارند، اما اغلب اوقات در ادامه و در واکنش به برخی رویدادهای پیشبینی‌نشده و ادار به اتخاذ سیاست‌های متفاوتی شوند. مثلاً جرج دابلیو بوش که خود پیش از ریاست‌جمهوری منتقد مداخله و حضور پررنگ دولت کلینتون در خاورمیانه بود، پس از حملات ۱۱ سپتامبر به مداخله نظامی بسیار شدیدتری در منطقه دست زد؛ یا اوباما که از آشفتگی‌ها و سردگرمی‌های دولت بوش انتقاد می‌کرد، خودش نیز نتوانست به‌درستی به رویدادهای پس از بهار عربی واکنش نشان دهد.

بایدن نیز احتمال دارد با چالش‌های نامنتظره‌ای در خاورمیانه و شمال آفریقا مواجه شود. در همان حال که او نیز قصد دارد مداخله آمریکا در منطقه را کاهش دهد و توجه‌اش را به مسائل داخلی و البته آسیا معطوف کند، ممکن است با سقوط و فروپاشی برخی کشورهای منطقه روبه‌رو شود. روی‌گردانی تدریجی از نفت و

گاز در بازارهای انرژی جهان در نتیجه همه‌گیری کووید ۱۹ شاید کار را به جایی برساند که صادرکنندگان نفت منطقه دیگر ثروت کافی در خزانه را برای خرید آرامش و صلح اجتماعی از جوانان سرکش و بی‌قرارشان نداشته باشند. با فروکش کردن عالمگیری، احتمال دارد خیزش‌های مردمی بیشتری در امتداد خیزش‌های دهه گذشته، که منجر به تغییر رژیم در شش کشور شد، شکل بگیرد.

و بسیار محتمل است دولت بایدن نیز همچون دولت اوباما نتواند در فضای آشفته و گیج‌کننده خاورمیانه به شکل مناسبی از مطالبات شهروندان کشورهای منطقه برای احقاق حقوق شهروندی‌شان و دستیابی به حکومتی مسئول و پاسخگو حمایت کند؛ در این بین رهبران این کشورها که رابطه نزدیکی با آمریکا داشته‌اند نیز برای بقا دست به هر کاری خواهند زد. در این میان اما تنها یک چیز قطعی و مشخص است، تا جایی‌که به تأثیر سیاست‌های خارجی آمریکا بر شهروندان کشورهای خاورمیانه مربوط می‌شود، رویکرد دولت بایدن نسبت به رویه‌های دولت ترامپ کمتر خصمانه خواهند بود.

منبع سایت زمانه